

РУМУНСЬКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА: РОЛЬ, РОЗВИТОК ТА СУСПІЛЬНИЙ ВПЛИВ

THE ROMANIAN ORTHODOX CHURCH: ROLE, DEVELOPMENT AND SOCIAL INFLUENCE

Манзюк М.В.,

orcid.org/0009-0002-3306-7511

аспірант кафедри міжнародної політики

Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»

В дослідженні проаналізовано, що в усіх комуністичних країнах тоталітаризм однозначно довів, що він є лютим ворогом свободи совісті. На перший погляд, теоретично, влада в комуністичних країнах, і зокрема Румунії, нібито не прагнула релігійної легітимності і ставилася до всіх релігій та конфесій однаково. Однак це хибне уявлення. Насправді комуністичний режим чітко диференціював існуючі релігійні конфесії за єдиним політичним критерієм – можливістю використовувати у своїх цілях, однією з яких було знищення громадянського суспільства.

В роботі досліджено, що після революційних подій грудня 1989 р. і повалення диктаторського режиму Н. Чаушеску ієрархію Румунської православної церкви було піддано жорсткій критиці за співробітництво із комуністичним режимом.

Проаналізовано, що станом на 2019 р. вищим керуючим органом Румунської православної церкви є Священний Синод, що очолюється патріархом і складається з усіх чинних єпископів.

Православ'я не лише значною мірою визначає загальну релігійну картину в Румунії. Воно виступає ключовим чинником формування румунської ідентичності та румунського культурного ландшафту.

Переважна кількість населення Румунії відносяться до православ'я, яке має вагомe значення в країні.

Православ'я в Румунії історично було і залишається невід'ємною частиною не лише релігійного життя, а й культурної та національної ідентичності суспільства. Румунська Православна Церква зберігає власну обрядову традицію та символіку, що сформувалися під впливом багатовікової національної культури. Священні символи, зокрема хрест, ікони, а також релігійні свята, які є невід'ємними елементами повсякденної релігійної практики, займають важливе місце в духовному житті румунських віруючих. Такий стан речей цілком природний, оскільки особливості східних православних церков значною мірою визначаються їхньою національною традицією, історичним розвитком та культурною специфікою.

Ключові слова: Церква, православ'я, Румунія, держава, політика.

The study analyzed that, in all communist countries, totalitarianism has clearly proven itself to be a fierce enemy of freedom of conscience. At first glance, theoretically, the authorities in communist countries, and in particular Romania, supposedly did not seek religious legitimacy and treated all religions and confessions equally. However, this is a misconception. In fact, the communist regime clearly differentiated existing religious denominations according to a single political criterion – the ability to use them for its own purposes, one of which was the destruction of civil society.

The paper examines that after the revolutionary events of December 1989 and the overthrow of the dictatorial regime of N. Ceausescu, the hierarchy of the Romanian Orthodox Church was subjected to harsh criticism for its cooperation with the communist regime.

It is analyzed that as of 2019, the highest governing body of the Romanian Orthodox Church is the Holy Synod, headed by the patriarch and consisting of all active bishops.

Orthodoxy not only largely determines the overall religious picture in Romania. It is a key factor in the formation of Romanian identity and the Romanian cultural landscape.

The overwhelming majority of the population of Romania belongs to Orthodoxy, which is of great importance in the country.

Orthodoxy in Romania has historically been and remains an integral part not only of religious life, but also of the cultural and national identity of society. The Romanian Orthodox Church preserves its own ritual tradition and symbolism, which were formed under the influence of centuries-old national culture. Sacred symbols, in particular the cross, icons, as well as religious holidays, which are integral elements of everyday religious practice, occupy an important place in the spiritual life of Romanian believers. This state of affairs is quite natural, since the peculiarities of the Eastern Orthodox churches are largely determined by their national tradition, historical development and cultural specificity.

Key words: Church, Orthodoxy, Romania, state, politics.

Постановка проблеми. Протягом століть релігія відігравала важливу роль у збереженні духовних, культурних та моральних цінностей суспільства, сприяючи консолідації нації в різні історичні періоди. Румунська Православна Церква стала не лише провідною релігійною установою держави, а й важливим центром розвитку освіти, культури, мистецтва та національної традиції. Її діяльність суттєво вплинула на формування румунського культурного ландшафту, що відображається в архітектурі церков та монастирів, іконографії, церковному співі, народних звичаях, обрядах та календарних ритуалах.

Після встановлення комуністичної диктатури (1948 р.) державно-церковні відносини в країні зазнали суттєвих змін, Румунську православну церкву було повністю витіснено в приватну сферу суспільства, декілька разів держава вчиняла хвилі потужних репресій проти представників православної ієрархії, було заборонено діяльність Греко-католицької церкви.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дану тематику досліджувало багато вітчизняних та зарубіжних вчених. Серед них: Саган О. Н., Яровий В. І., Браун Дж., Скіроска Г., Галман Л., Петтерссон Т., Рамет П., Попеску М. та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Румунська православна церква в історико-правовому вимірі, її роль, розвиток та суспільний вплив є важливою темою дослідження, адже вона мала вагомий вплив в країні. Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених історії та сучасному становищу Румунської православної церкви, низка аспектів її розвитку залишається недостатньо дослідженою. Зокрема, потребують комплексного історико-правового аналізу еволюція її взаємовідносин із державою на різних етапах історичного розвитку Румунії, а також вплив церковної інституції на суспільно-політичні процеси і особливості сучасної моделі державно-конфесійних відносин.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є аналіз Румунської православної церкви в історико-правовому вимірі: роль, розвиток та суспільний вплив.

Виклад основного матеріалу дослідження. Політичний режим, що існував до середини 1980-х рр. у повоєнній Румунії, як і в більшості країн так званого «соціалістичного табору», є всі підстави охарактеризувати як класичний тоталітаризм. Абсолютний володар тогочасної Румунії, яким був генеральний секретар Комуністичної партії, поєднував у собі функції не лише румунського короля, а й верховного понтифіка. Він уособлював головного ідола населення й був речником єдино «правильного» вчення, джерелом усіх громадянських прав, які міг дарувати людям чи забирати в них. Н. Чаушеску, який очолив Румунську

комуністичну партію в 1965 р. і проводив відносно незалежну від Москви зовнішню політику, звеличували як «героя з героїв», «улюбленого сина нації», «генія Карпат» тощо [2, с. 206].

Попри те що одразу після встановлення комуністичної диктатури і проголошення Румунії «народною республікою» державно-церковні відносини в країні зазнали суттєвих змін, Румунська православна церква продовжувала виявляти певну активність, хоча й підпала одразу під жорсткий контроль Міністерства культури та релігійних справ, а також деяких інших державних органів та інституцій. Як засвідчує О. Саган, у жовтні 1948 р. Православна церква дістала від влади понад 1700 храмів, конфіскованих у Румунської греко-католицької церкви. Юридично вона не була відокремлена від держави (йшлося лише про «відокремлення від школи»), мала право будувати культові споруди (за комуністичної доби було побудовано понад 500 храмів), створювати релігійні організації, благодійні товариства, вести видавничу діяльність, навіть користуватися державними субсидіями і дотаціями. Характерним у даному контексті є те, що в перше повоєнне десятиліття майже третина кліриків Румунської православної церкви отримували від держави заробітну плату, а румунський патріарх був депутатом Великих національних зборів [1].

У фаховій літературі знайшла, однак, відображення точка зору, згідно з якою політика Румунської соціалістичної держави в царині свободи віросповідань не була послідовною та однозначною протягом усієї комуністичної доби. Декілька разів держава вчиняла хвилі потужних репресій проти представників румунської православної ієрархії [5, р. 19]. Перша така хвиля припала саме на другу половину 1940-х рр. Це був переломний момент повного знищення правової держави, після якого Церква фактично опинялася перед державою у стані безпорадної жертви будь-якого свавілля. Повоєнні події в Румунії завдали значного удару й по місцевій українській діаспорі. Були заборонені та розформовані всі українські не лише греко-католицькі, але й православні парафії. Більшість культових споруд і майна було передано Румунській православній церкві, а Православний український вікаріат відновив свою діяльність у Румунії лише в 1990 р. [1].

Румунський комуністичний режим ставився вороже і до протестантських конфесій, офіційно також розглядаючи багато їх представників як «агентуру американського імперіалізму». Значну дискримінацію відчули на собі як церкви національних меншин у Румунії (Римо-католицька, Реформатська, Лютеранська), такі і безпосередньо активісти національних меншин (насамперед угорської та німецької). Фактичне невизнання державою конфесій, які не підтримували її полі-

тичну орієнтацію, зайвий раз підтверджує формальний характер румунських Конституцій комуністичної доби. Показово, що це були не тільки католицькі чи протестантські конфесії, – до них належало, наприклад, «Воїнство Господнє», духовний рух усередині Румунської православної церкви [8, р. 475]. Отже, важливо усвідомити, що релігійні прояви в тій чи іншій конфесії були нормою доти, доки дана конфесія функціонувала в межах конституційного закону. За таких умов можна говорити і про правове регулювання відносин між державою та даною конфесією. Але за умов відсутності правової держави як такої, нехтування державною владою будь-яких правових принципів остання перебирає на себе право трактувати основоположні концепти релігійної свободи на свій розсуд і, відповідно, вчиняти на свій розсуд щодо діяльності конфесій, священнослужителів, парафіян. Показово в цьому плані є цитата з промови Н. Чаушеску, виголошеної ним у 1979 р.: «Релігійна свобода передбачена для тих культів, які визнаються законом, але культи повинні поважати закони країни й надавати допомогу в розбудові соціалістичної держави. Румуни не можуть закривати очі на будь-яке порушення закону під приводом християнства» [3, р. 205].

Цікавим фактом з історії державно-конфесійних відносин у Румунії є те, що церковні споруди за умов панування комуністичного режиму не використовувалися за іншим призначенням.

Якщо характеризувати комуністичний період у Румунії загалом з точки зору статистики релігійної належності, слід відзначити, що його основною характеристикою була відсутність точної офіційної інформації через виключення кількох показників, які традиційно були складовими переписів населення. Перший перепис населення в країні після Паризької мирної угоди, коли було встановлено вже нинішні кордони Румунії, було проведено в 1948 р., але зібрані дані ґрунтувалися лише на рідній мові, а не на національній чи конфесійній належності. Конституції формально гарантували свободу віросповідання, новий Закон про загальний статус релігій також визнавав нові віросповідання, включно з громадою п'ятидесятників, яка, напевно, за комуністичної доби була найбільш динамічною з точки зору чисельної еволюції, проте сучасні дослідники не мають змоги оперувати точною інформацією про динаміку змін конфесійної карти країни тих часів. Три наступні переписи (1956, 1966, 1977 рр.) фіксували лише «національність», а не «релігійність» чи «конфесійну належність». Отже, ці переписи також не надали даних, здатних допомогти відстежити точну еволюцію конфесійної структури населення протягом майже п'яти десятиліть панування комуністичного режиму [7, р. 35].

Після революційних подій грудня 1989 р. і повалення диктаторського режиму Н. Чаушеску ієрархію Румунської православної церкви було піддано жорсткій критиці за співробітництво із комуністичним режимом. Патріарх Теоктист Арепашу мав мужність публічно вибачитися, після чого 18 січня 1990 р. подав у відставку. Синод прийняв відставку, але вже через три місяці ухвалив рішення про повернення патріарха, який і надалі очолював Церкву аж до 2007 р. У 1990-х рр. також загострився конфлікт Православної церкви з Румунською греко-католицькою церквою через конфісковані в останньої за комуністичної доби храми, що неважко було передбачити з огляду на історичні тренди і події попередніх десятиліть [1].

Станом на 2019 р. вищим керуючим органом Румунської православної церкви є Священний Синод, що очолюється патріархом і складається з усіх чинних єпископів. Синод проводить свої засідання не рідше одного разу на рік. Вищим дорадчим органом Церкви, який вирішує важливі питання церковно-адміністративного, соціального, просвітницького, економічного і патрімоніального характеру, є Національні церковні збори. Членами таких Зборів є всі члени Синоду, обрані на 4 роки представники духовенства – по одній особі від кожної єпархії, а також обрані на такий самі строк представники мирян – по 2 особи від єпархії. Національні церковні збори збираються раз на рік під головуванням патріарха. Прийняті на них рішення набувають чинності після затвердження Священним Синодом [1].

Православ'я не лише значною мірою визнає загальну релігійну картину в Румунії. Воно виступає ключовим чинником формування румунської ідентичності та румунського культурного ландшафту. Безперечно, головною умовою цього є те, що православ'я – це найбільш поширена релігія в країні, а Румунська православна церква є домінуючою релігійною конфесією і представляє переважну більшість румунських вірників [4, р. 141-147; 6, р. 171-178].

Так, станом на 2020 р. у структурі Румунської православної церкви функціонували 43 єпархії, в яких були 54 ієрархи, 11 із них – вікарії. Всього Церква налічувала 15,7 тис. православних громад, з яких майже 12 тис. були сільськими. У власності Румунської православної церкви перебувало понад 17 тис. храмів, в яких відправляли службу понад 16 тис. священників і дияконів. До Румунської православної церкви належали 773 монастирі і скити, в яких перебували понад 2,8 тис. ченців і близько 4,8 тис. черниць. На території Румунії діяли один патріарший центр, 6 митрополій, 10 архієпископій і 13 єпископій, а також один вікаріат – український, хоча загалом адміністративний устрій Румунської православної церкви є більш складним.

Загальна кількість православних вірників у Румунії, згідно з результатами перепису 2011 р., становила 86,4% населення – це понад 16 млн. осіб. Серед них були близько 500 тис. українців.

Менші релігійні групи в Румунії включають переважно римо-католиків, представників різних протестантських парафій, греко-католиків, мусульман та іудаїстів, які також практикують

свої релігійні традиції і мають певний вплив на культурне життя румунського суспільства.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, православ'я в Румунії було й залишається важливою частиною не лише релігійної, а й культурної ідентичності. Румунська православна церква використовує специфічні обряди та символіку, що характеризуються глибокими національними традиціями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Саган О. Н. Румунська православна церква. У кн.: Велика українська енциклопедія: електронна версія. URL: [https://vue.gov.ua/Румунська православна церква](https://vue.gov.ua/Румунська_православна_церква).
2. Яровий В. І. Новітня історія країн Східної Європи. 40-ві – 90-ті роки XX ст.: навч. посібник. Київ: Либідь, 1997. 269 с.
3. Broun J., Skiroska G. Conscience and Captivity – Religion in Eastern Europe. Washington: Ethics and Public Policy Center, 1988. 376 p.
4. Halman L., Pettersson T., Verweij J. The religious factor in contemporary society: The differential impact of religion on the private and public sphere in comparative perspective. *International Journal of Comparative Sociology*. 1999. No. 40 (1). P. 141-160.
5. Ramet P. Religion and Nationalism in Soviet and East European Politics. London: Duke University Press, 1988. 560 p.
6. Sandor S. D., Popescu M. Religiosity and values in Romania. *Transylvanian Review of Administrative Sciences*. 2008. No. 4 (22). P. 171-180.
7. State and Religion in Romania. 2nd ed., revised and added. Translated by Della L. Marcus. Bucharest: Litera, 2019. 223 p.
8. Timofeychev R. Romanian Orthodox Church and the State: Testing Pedro Ramet's Model. *Polish Sociological Review*. 2007. No. 4 (160). P. 467-479.

Дата першого надходження статті до видання: 04.08.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.08.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 28.09.2026